

۱. حیاة الإمام زین العابدین

باقر شریف القرشی

ترجمة محمد رضا عطایی قوچانی

دوران زندگانی امام سجاد - ع - از ادوار شگفت تاریخ تشیع و به لحاظ حرکت شیعی و نمودارهای مجاهدت و تلاش توانفرسای آن حضرت و یارانش، یکی از پر بارترین، تنبہ آفرین ترین و عبرت انگیزترین دوران تشیع به شمار می رود. کتاب گرانقدر آقای باقر شریف، اطلاعات گسترده و سودمندی از دوران امامت و ابعاد مختلف زندگانی آن حضرت در اختیار می نهد. در جلد اول این کتاب، ابعاد عظیم شخصیت امام - ع - و امامت آن بزرگوار، همگامی امام در قیام مقدس ابا عبد الله الحسین - ع - و جلوه های زیبای عبادت آن بزرگوار سخن رفته است. و در جلد دوم، از علم امام - ع - و مواظبت و حکمت‌هایش سخن رفته است. در این جلد در ذیل عنوان مؤلفات امام - ع - به تفصیل از صحیفه سجادیه، مناجات خمس عشر، رساله الحقوق و از آنچه در منابع به عنوان «کتاب علی بن الحسین» آمده است، سخن رفته و محتوای این مجموعه و ابعاد زندگی‌ساز معارف در آنها نموده شده است.

تحلیلی از زندگانی سیاسی امام - ع - و حاکمان زمانش و نیز چگونگی موضع امام در مقابل حاکمان و حوادث روزگار از دیگر مباحث مفید کتاب است. گزارشی از اصحاب و راویان امام نیز در این جلد آمده است.

ترجمة این کتاب مدتی است آغاز شده است. جناب عطایی با همتی بلند و با همکاری کنگره جهانی حضرت رضا - ع - در پی آنند که درباره زندگانی چهارده معصوم

آثار ارزشمند و کارآمدی را به پارسی بازگرداند. اینک کتاب زندگانی امام حسن عسکری - ع - در حال تجلید و نشر است و زندگانی امام هادی - ع - در حال چاپ است و پیشتر نیز زندگانی امام موسی بن جعفر - ع - منتشر شده است. از نویسندۀ بزرگ و سختکوش، حضرت باقر شریف قرشی، کتابهای حیاة الإمام الباقر - ع - حیاة الإمام الحسین - ع - و حیاة الإمام الحسن - ع - نیز منتشر شده است و اکنون آن بزرگوار، حیاة الإمام الصادق - ع - را در دست پژوهش و تدوین دارد. از مجموعه یادشده، حیاة الإمام الحسن - ع - ترجمه شده و بقیه به همت کنگره جهانی حضرت رضا - ع - در دست ترجمه است. یادآوری کنم که متن عربی حیاة الإمام زین العابدین نه تنها فهرستهای گونه گون ندارد، بلکه از فهرست موضوعی دقیق و مفصل نیز تهی است. امید است فهرستهای دقیق متنوع در ترجمه آن افزوده شود.

۲. تذکرة السامع والمتکلم فی ادب العالم والمتعلم

ابن جماعه کنانی

ترجمة محمد حسین ساکت

قاضی القضاة ابر عبد الله محمد بن ابراهیم بن جماعه کنانی، ملقب به بدرالدین، از عالمان بزرگ قرن هفتم و هشتم هجری است. ابن جماعه سالها در مدرسه قیمییه دمشق به تدریس علم حدیث و فقه و اصول و تفسیر پرداخت و آثار سودمندی از خود برجای نهاد. از جمله کشف معانی القرآن، علوم الحدیث و غیر اینها. (طبقات المفسرین داودی، ج ۲، ص ۲۸؛ الوافی بالوفیات صفدی، ج ۲، ص ۱۸؛ النجوم الزاهرة، ابن تغری بری، ج ۹، ص ۲۹۸ و ...). از جمله آثار مهم و گرانقدر وی،

در باره آنچه گذشت، آثاری را پدید آورده است با عنوان «فروق اللغویه». در این موضوع از جمله می توان از فروق اللغویه ابو هلال عسکری و فقه اللغة ثعالبی نیشابوری نام برد.

آقای بکایی اینک با درهم آمیختن کتابهای یاد شده و مراجعه به دهها عنوان کتاب ادبی، تفسیر، فقهی و... اثری پدید آورده اند بسیار گسترده و سودمند با عنوان «الدلیل الی الفروق فی اللغة العربیة». وی در یادداشتی کوتاه نوشته اند: سالهاست که دست به تنظیم مجموعه ای به نام «الدلیل ...» زده ام و در جهت تدوین آن به شصت کتاب از متون گوناگون مراجعه کرده و یادداشت برداری کرده ام که به یاری خداوند به زودی به چاپ خواهم سپرد. شایان ذکر است که این مجموعه تمام انواع فروق (لغوی، فقهی کلامی، فلسفی و...) را دربر خواهد داشت. بدین سان، اثر جناب بکایی کتابی خواهد بود شامل و کامل که امید است به زودی شاهد انتشار آن باشیم.

۴. ترقیب العین

محمد حسن بکایی

العین، اثر گرانقدر خلیل بن احمد فراهیدی، کهنترین مجموعه لغوی در فرهنگ اسلامی است که به عنوان منبع و مرجع فرهنگهای بعدی مورد توجه عالمان و ادیبان بوده است. خلیل با العین، بنای معجم نگاری در فرهنگ اسلامی را بنیاد نهاد و زمینه گسترش این دانش را فراهم آورد. محمد الندیم درباره ویژگی العین می گوید:

حروف این کتاب بر اساس خروج آن از حلق است و اوکل آن عین سپس حاء، هاء، غین، قاف، کاف، جیم، شین، صاد، ضاد، سین، زاء، طاء، دال، ثاء، ظاء، ذال، تاء، زاء، لام، نون، فاء، میم، واو، الف، و یاء است. (الفهرست للندیم، تحقیق رضا تجدد، ص ۲۸؛ و ترجمه آن، ص ۷۲).

کتابی است در آداب استادی و دانشجویی با عنوان یاد شده. این کتاب همواره مورد توجه بوده و تأثیر آن در نگاشته های پس از آن در موضوع تعلیم و تعلم بسیار روشن است. جناب دکتر محقق سالها پیش در مقالتی به معرفی آن پرداخت و آرزوی ترجمه اش را به پارسی مطرح کرد. (نشر دانش، سال سوم، شماره ۱، مقاله «کتابی در آداب استادی و دانشجویی در اسلام»، ص ۱۲).

اینک جای خرسندی است که این اثر گرانقدر به همت جناب آقای محمد حسین ساکت به پارسی درآمده و در مراحل نهایی چاپ و نشر است. مترجم، کتاب را از روی نسخه محقق و منقح آن که در حیدرآباد هند به اهتمام سید محمد هاشم ندوی چاپ شده، به فارسی برگردانده است. این چاپ بر اساس سه نسخه مقابله و تصحیح شده و در پانوشتها نکات سودمند و مفصلی درباره مطالب متن و توضیح اعلام رجال و غیر اینها آمده است. مترجم، متن را با تمام پانوشتها به فارسی برگردانده و در مقدمه ای درازدامن از زندگانی مؤلف، وضع سیاسی و اجتماعی و فرهنگی روزگار ابن جماعه، مراکز آموزش در دوران سلاطین ممالیک، نقد و بررسی دیدگاههای آموزشی ابن جماعه، مقایسه تذکرة السامع با منیة المرید، مقایسه فصل ششم آن با «المعید فی آداب المفید والمستفید» و... نوشته اند.

۳. الدلیل الی الفروق فی اللغة العربیة اللغویه

تحقیق و تنظیم محمد حسن بکایی

از جمله مباحث شیرین و دلکش ادبی، بررسی تفاوتهای جزئی در معانی واژه های بظاهر مترادف است که بویژه در زبان عربی بدان سان فراوان است که برخی از اهل ادب وجود لغتهای مترادف را به معنای مطلق کلمه منکر شده، و براین باورند که هرگاه دو لغت به یک معنا به کار رود، یقیناً تفاوت ظریفی در مراد گوینده موجود است. گفتگو

گفتگو درباره العین، چگونگی تدوین و انتساب آن به خلیل بن احمد و جایگاه بلند آن در ادب عرب و تأثیرش در فرهنگهای بعدی، بسیار چشمگیر است و این مقال را مجال پرداختن بدان نیست. (ر. ک: المعجم العربی از زکی قاسم، ص ۱۹۵؛ المزهر از سیوطی، ج ۱، ص ۴۷۶؛ الخلیل بن احمد الفراهیدی أعماله و منهجه از مهدی مخزومی، ص ۱۵؛ لغتنامه دهخدا، مقدمه، ص ۲۲۸، مقاله دکتر سید جعفر شهیدی؛ معرفی کتاب العین، مجله حوزه، شماره ۱۳، ص ۱۶۹ از محمد علی مهدوی راد.)

این کتاب بسالها پیش به همت دکتر مهدی مخزومی و دکتر ابراهیم سامرایی در هشت جلد منتشر شد و به سال ۱۴۰۵، همان چاپ در ایران به گونه افست نشر یافت. ترتیب العین بسیار نامأنوس و یافتن واژه ها در آن مشکل است. محققان در پایان مجلدات، فهرست الفبایی واژه را به دست داده اند و از این جهت مراجعه بدان را سهل کرده اند. افزون بر این، چاپ ایران جلد نهمی دارد که ویژه فهرستهای متنوع آن است و بیشتر بدان پرداخته ایم. (آینه پژوهش، شماره ۱، ص ۸۴). اکنون جناب بکایی به ترتیب و تنسيق آن براساس الفباء دست یازیده و تمام واژه ها را به ترتیب معهود فرهنگهای امروزی تنظیم کرده است. و در پایان کتاب، فهرستهای شانزده گانه ای را تنظیم کرده است که بسیار سودمند و کارآمد خواهد بود؛ مانند فهرست آیات، روایات، واژه ها، اشعار، جایها، قبایل، واژه های مستعمل، واژه های مهمل و ...

وی مقدمه ای نیز نگاشته اند درازدامن و خواندنی و در ضمن آن از زندگانی خلیل، جایگاه العین و چگونگیهای بهره رسانی و شیوه تنظیم و تنسيق آن سخن گفته اند. در این ترتیب برخی از اغلاط آن زدوده شده است و اما در مجموع، مبنای ترتیب، همان چاپ هشت جلدی بوده است که اینک در دو جلد رحلی در حال چاپ و نشر است.

۵. شرح توحید صدوق

قاضی سعید قمی

تحقیق نجفقلی حبیبی

محمد بن محمد مفید، مشهور به قاضی سعید قمی، از حکیمان و عارفان بزرگ سده یازدهم هجری و مؤلفان و پژوهشیان باریک بین شیعی است که در بیان و بنان عالمان و شرح حال نگاران، به حکیم، عارف و اصل ادیب کامل، متشرع ربانی و محقق صمدانی ستوده شده است. حضرت امام خمینی - رضوان الله علیه - از وی با عنوان «العارف الکامل» و «صاحب علو شأن و قوت سلوک» یاد کرده اند (مصباح الهدایه، ترجمه سیداحمد فهری، ص ۳۸ و ۴۳). وی در فلسفه، عرفان و توضیح احادیث، آثار ارجمند و بلندی دارد؛ از جمله: الاربعین، کلید بهشت، تعلیقات اثولوجیا، اسرار صنایع، اسرار الصلوة، الفوائد الرضویه، اسرار العبادات، البرهان القاطع و النور الساطع، شرح توحید صدوق و ...

قاضی سعید قمی در آثار خود، غالباً به آنچه از دیگران نقل کرده به دیده نقد نگریسته است و با استقلال فکری، قوت حافظه و سعه اطلاع و قدرت علمی ویژه به نقد و بررسی آراء دیگران پرداخته است. شرح توحید صدوق وی کتابی است بزرگ و آکنده از تحقیقات عرفانی، فلسفی و حدیث شناسی. مؤلف آن را در چهار جلد پرداخته است و اکنون گویا از جلد چهارم آن اثری نیست. آقای حبیبی دامن همت بر کمر ارادت زده اند تا مجموعه آثار این عارف بزرگ را با چاپی منقح، مصحح و روزآمد در اختیار پژوهشگران بگذارند. اینک، جلد اول از شرح توحید صدوق وی، در سازمان چاپ و انتشارات وزارت ارشاد اسلامی در حال حروفچینی است و امید است به زودی نشر یابد و با انتشار مجلدات دیگر این کتاب و دیگر آثار این چهره بلند و ناشناخته تشیع، مکانت علمی او باز شناخته شود.

۶. ذکرى الشيعة فى احكام الشريعة

محمدين محمدين مكى العاملى (الشهيد الاول)

تحقيق مؤسسة آل البيت لإحياء التراث

کارنامه فقهی فقیه بلندپایه محمدين مکى عاملی، مشهور به شهيد اول، افزون بر پربرگ و باری، ژرف است و دقیق. گزیده گویى، استوارنگارى، جزالت بیان و رصانت تعبير «از جمله ویژگیهای آثار آن ابر فقیه است. کتاب «ذکرى» نیز با اینکه فقط شامل کتابهای طهارت و صلوة است؛ اما در میان فقیهان و عالمان از توجه درخورى برخوردار بوده و بسیاری از فقیهان بر آن شرح نوشته و یا بدان حاشیه زده اند. (ر.ک: الذریعه، ج ۶، ص ۸۶ و ج ۱۰، ص ۴۰). «ذکرى» به سال ۱۲۷۲ قمرى به صورت سنگى نشر یافته است (فهرست کتابهای چاپى عربى، ص ۳۹۵) و همین چاپ به گونه افسست بارها منتشر شده است.

اینک کتاب گرانقدر «ذکرى» به همت مؤسسه آل البيت لإحياء التراث مراحل نهایی تحقیق و تصحیح را می گذراند و امید است به زودی چاپ منقح آن منتشر شود. تحقیق کتاب چنان دیگر آثار تحقیقی این مؤسسه به گونه جمعی سامان می یابد. و افزون بر مقابله دقیق و ضبط اختلاف نسخه ها، تمام آیات، احادیث و اقوال با دقت و وسواس استخراج می گردد. در استخراج اقوال، تنها به اقوال مصرح بسنده نمی شود؛ بلکه تمام اقوال اشاره شده نیز با تکیه بر متون فقهی استخراج و عرضه می گردد. کتاب بر پایه دو نسخه مقابله و تصحیح می شود:

(۱) نسخه ای کهن و گرانقدر که نویسنده در ربیع الثانی ۷۸۲ قمرى استنساخ آن را پایان برده است. از تقارن تاریخ نگارش و استنساخ آن چنین بر می آید که کتاب جزء به جزء پس از نگارش، استنساخ می شده است.

(۲) نسخه آستان قدس رضوی که نسخه ای است معتمد و دقیق که آثار تملک عالمان بزرگی چون شیخ

حسین بن عبدالصمد جباعی (پدر شیخ بهایی) و خود شیخ بهایی در آن پیداست.

با توجه به دقت و ظرافت معهود در تحقیقات این مؤسسه و زیبا و استواری عرضه آثار، به توفیق خداوند در آینده ای نزدیک، جستجوگران آگاهیهای فقهی شاهد اثری ارجمند با تحقیقی استوار خواهند بود.

۷. منهج المقال فى تحقیق احوال الرجال

میرزا محمدين على بن ابراهيم الحسينى استرآبادى

تحقيق مؤسسة آل البيت لإحياء التراث

محقق بزرگ، مجتهد ژرفنگر و رجالی پراطلاع، میرزا محمد استرآبادی، مشهور به «صاحب رجال»، از عالمان و پژوهشگران گرانقدر شیعی است که در دانش رجال سه کتاب سامان داده است: ۱. توضیح المقال، که مختصر است. ۲. تلخیص الأتوال فى معرفة الرجال، که اندکی گسترده تر از اوکی است. ۳. منهج المقال که بسیار مفصل است و از آن سخن خواهیم گفت. علامه شیخ آقابزرگ می فرمایند:

نخستین کتاب را کسی ادعا نکرده است که دیده باشد. تنها در فهرست نسخه های خطی آستان قدس رضوی پادی از آن شده است. اما دومى، نسخه هایش فراوان و مشهور است و سومین کتاب، منتشر شده است.

منهج المقال را «بهترین و جامع ترین کتاب رجالیه» (ریحانة الأدب، ج ۳، ص ۳۶۴) دانسته اند و گستردگی اطلاع و دقت در ضبط آن را ستوده اند. در فهرست نسخه های خطی آستان قدس رضوی (ج ۶، ص ۶۲۶) درباره آن چنین آمده است:

از کتب تحقیقی است و مورد توجه اعلام متأخرین. گفته اند شامل ۶۶۶۵ نام است: ۶۰۲۵ اسم، ۵۰۵ کنیه، ۶۸ لقب، ۶۷ تن از زنان راوی حدیث. اسامی راویان به ترتیب حرفی، دقیقاً ضبط شده است و

همچنین از معروفین به القاب و کتبه و زناتی که راوی حدیث بوده اند، این ترتیب رعایت شده است. پایان بخش کتاب ده فایده رجالی است.

کتاب یاد شده بر اساس دو نسخه خطی و یک نسخه چاپی که بر اساس نسخه ای نگاشته شده به سال ۱۳۰۴ است، تحقیق و تصحیح می شود. نسخه های خطی آن عبارت است از:

(۱) نسخه دانشگاه تهران، به خط شاگرد وی، محمد بن الحسن بن زین الدین الشهید الثانی، معروف به محمد سبط. وی به سال ۱۰۱۶ نگارش آن را پایان برده و آن را بر مؤلف خوانده است. این نسخه از مؤلف کتاب و ناسخ آن و دیگر عالمان، تعلیقاتی به همراه دارد.

(۲) نسخه کتابخانه مرحوم آیت الله العظمی نجفی مرعشی، نگاشته شده به سال ۱۰۵۴ که نسخه ای است مقابله و تصحیح شده.

در تحقیق و تصحیح کتاب افزون بر مقابله نسخه ها و کوشش در استوارسازی متن و عرضه متن منقح و دقیق و همسان با متن مؤلف، تمام اقوال از منابع رجالی و از مصادر اصلی استخراج و عرضه می شود.

فقیه و متفکر بزرگ قرن دوازدهم هجری و حیدر بهبهانی، بر کتاب منهج المقال تعلیقات گرانقدری دارد که آن نیز بر پایه دو نسخه خطی و نسخه چاپی آن، تصحیح و تحقیق شده است و همراه متن منهج المقال به گونه پانویس عرضه خواهد شد.

۸. اوائل المقالات فی المذاهب و المختارات

شیخ مفید

تحقیق دکتر مهدی محقق

محمد بن محمد بن نعمان عکبری بغدادی، مشهور به شیخ مفید، از متکلمان، فقیهان و قله ساداتان نستوه تاریخ تشیع است. او در آوردگاه اندیشه ها همواره حضور

اعجاب آور، خستگی ناپذیر و فیروزمند داشته است. آثار او آکنده است از تحقیقات ژرف، موضع گیریهای استوار و ژرفنگریهای هوشمندانه. و این کتاب، یکی از نمونه های جدی و گرانقدر آنهاست. استاد محمدرضا حکیمی در چگونگی محتوای آن نوشته اند:

«اوائل المقالات، فی المذاهب و المختارات». این کتاب - چنانکه از نام آن پیداست - درباره عقاید و آرای متکلمان و علمای مذاهب است، در مورد مسائل گوناگونی که در قلمرو تحقیقات دینی و اعتقادی قرار دارد. شیخ مفید، در ضمن طرح این مسائل، نظر خویش را بیان می کند، و نظر دیگر علمای مذاهب را، چه مذاهب مشهور و چه غیر مشهور، و چه نظریه ای که اهل مذهبی آن را پذیرفته اند، یا نظریه خاصی که یکی از متکلمان آن را اظهار داشته است. تسلط عجیب شیخ مفید، بر آراء و افکار متکلمان و علمای مذاهب، در این کتاب، به صورتی اعجاب آور، پدیدار است.

اوائل المقالات به سال ۱۳۷۱ با مقدمه و تعلیق عالم فاضل، شیخ فضل الله زنجانی، مشهور به شیخ الإسلام زنجانی، و تعلیقات و اهتمام عالم بزرگوار عباسقلی واعظ چرندابی، به چاپ رسیده است. اینک آقای دکتر مهدی محقق، متن آن را با چندین نسخه معتمد، از جمله نسخه ای کهن که در تملک فیلسوف بزرگ مرحوم میرزا طاهر تنکابنی بوده است، مقابله و تصحیح کرده و در سلسله انتشارات دانش ایرانی منتشر خواهد کرد.

امید است چاپ جناب محقق با توجه به چاپ پیشین از دقت و استواری بیشتری برخوردار باشد.

